EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH
Innovative Academy Research Support Center
UIF = 8.1 | SJIF = 5.685 www.in-academy.uz

MOLIYA XO‘JALIK FAOLIYATINI NAZORAT VA TAFTISH KILISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI

Usmonov Shavkatjon Shukurovich
Jamoat xavfsizligi universiteti,
“Iqtisodiy xavfsizlik” kafedrasi magistri
https://doi.org/10.5281/zenodo.7370273

ARTICLE INFO

Received: 18th November 2022
Accepted: 25th November 2022
Online: 27th November 2022

KEY WORDS

Moliyaviy tartibga solish, moliya sektorini tartibga solish va nazorat qilish, moliyaviy tartibga solish modellari, mega regulyator.

ABSTRACT

Maqolada global moliyaviy tartibga solish nazariyasi va amaliyoti muhokama qilinadi. Jahon moliyaviy inqirozining sabablaridan biri (2007 – 2009) ko'pincha moliya sektorini etarli darajada yoki etarli darajada tartibga solish va nazorat qilish deb ataladi. Jahon moliyaviy inqirozi moliyaviy innovatsiyalar bilan hamqadam bo'la olmaydigan mavjud tartibga solish tizimining kamchiliklarini aniqladi. Binobarin, barcha yirik iqtisodiyotlar uni nazorat qilish va tartibga solishni doimiy ravishda takomillashtirish bilan shug'ullanadi. Rossiya konsolidatsiyalangan nazoratning xalqaro tendentsiyalariga muvofiq moliyaviy bozorlarni tartibga solish tizimini isloh qildi va Rossiya Federatsiyasi Markaziy banki oldida mega-regulyatorni yaratdi. Umid qilamanki, tizim moliyaviy - bank sektorini nazorat qilish va tartibga solish uchun mas'ul bo'lgan turli sub'ektlar o'rtasida muvofiqlashtirish va axborot almashinuvini oshiradi va shuning uchun tartibga solish nazoratining asosiy maqsadi bo'lgan yanada murakkab risklarni boshqarish tizimini yaratadi.

Respublikamizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy isloxatlar samarasi mulk shaklidagi o‘zgarishlar bilan, xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini boshqarish tizimidagi iqtisodiy mustqilliklar bilan iqtisodiy samaradorlikni oshirishga olib kelmoqda. Iqtisodiyotdagi ijobiy ishlar iqtisodiy erkinlik bilan amalga oshirilishi ishlab chiqarish va boshqa jarayonlarni o‘zaro bog‘liq xolda olib borilishini ta’minlashga qaratilgandir. Xozirda korxona va tashkilotlar o‘z faoliyatini xisob-kitob qilishda biznes reja asosida faoliyat yuritmoqdalar.Shunday sharoitda faoliyat yuritish nazorat ishlarini to‘g‘ri tashkil qilinishini talab qiladi va uning oqibatida ichki imkoniyatlardan samarali foydalanish yo‘llarini ishga solish imkoniyatini beradi. Tan olib aytish kerak tarmoqlar faoliyatida uzoq yillar taftish asosiy nazorat turi sifatida keng qo‘llanilgan va xozirda ham qo‘llanilmoqda.Nazorat tizimida taftish o‘tkazishda tarmoq faoliyati belgilangan

muddatda o‘tkazilgan taftish ishlari asosida tarmoqda yo‘l qo‘yilgan xato va kamchiliklar aniqlangan.

“Xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini davlat tomonidan nazorat qilish to‘g‘risidagi Qonunning 5-moddasida: Xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini davlat tomonidan nazorat qilishningasosiy prementallari quyidagilardan iborat: Xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini davlat tomonidan nazorat qilishning asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

Nazorat qomusi organlar faoliyatida qonuniylik va oshkoralik;

Yuridek va jismoniy shaxslarning xuquqlari va qonuniy mandatlarini ximoya qilish. Xo‘jalik yurituvchi subyektlarningfaoliyatiga aralashmaslik.Yuqoridagi modda davlat tomonidan olib boriladigan nazorat qilish prinsiplari asosida qonuniylik va oshkoralikka rioya qilish va uni ta’minlashda nazoratning ta’sir kuchi ifodalangan.

Tarmoq xususiyatlaridan kelib chiqqan xolda Qonunning 11-moddasida: “Xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini tekshirish muddatlar o‘ttiz kolendar kunidan oshmasligi lozim.Aloxida xollarda maxsus vakolatli organning qaroriga binoan bu muddat uzaytirilishi mumkin” deb belgilangan. Demak qonunga asosan taftish o‘tkazish bilan bog‘liq topshiriqlar 30 kungacha olib borilishi mumkin.Keyingi yillirda taftish o‘tkazish yo‘li bilan olib boriladigan tekshirishlar soni kamayib auditorlik xizmatidan foydalanishga talab ortmoqda.Keyingi yillarda mamlakatimizda kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishga aloxida axamiyat berildi, ularda tekshirish muddatlarini uzaytirish chora tadbirlari ishlab chiqildi.

O‘zbekiston Respublikasida 1998-yil 24-dekabrda xo‘jalik yurituchi subyektlar faoliyatini davlat tomonidan nazorat qilish to‘g‘risida”gi Qonun qabul qilindi. Qonunning 3-moddasida:

Ushbu qonunda quyidagi asosiy tushunchalar qo‘llaniladi; Nazorat qiluvchi organlar –xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini davlat tomonidan nazorat qilishga qonun xujjatlari bilan vakolat berilgan vazirliklar va idfeklar;

Tekshirish –xo‘jalik yurituvchi subyektlar tomonidan qonunlar xamda o‘z faoliyatini tartibga soluvchi boshqa qonun xujjatlari qanday bajarilayotganligini nazorat qiluvchi organlarning bir marta nazorat qilishi;

Taftish –moliya va soliq maskanlari bo‘yicha qonun xujjatlariga rioya qilishi.Soliq davlat statistika organlariga xamda banklarga taqdim etiladigan xisobga olish va xisobot ishlarining to‘g‘riligi ustidan nazoratni amalga oshirish maqsadida xo‘jalik yurituvchi subyeklarning buxgalterlik.Moliya va boshqa xujjatlarini tekshirish;

Yuqoridagi qonun moddalaridan kelib chiqqan xolda aytish mumkinki taftish aloxida taftish turi sifatida olib borilishi ko‘rsatilgan.

Korxona va tashkilotlar faoliyatida taftish va nazorat turi sifatida, balki xukumat tomonidan qabul qilingan qarorlarni bajarilishini nazorat qilishda ishlatiladi.Taftishga qaraganda nazorat keng qamroli bo‘lib taftish o‘tkazmasdan o‘tkaziladigan nazorat ishlari xam amalga oshirilishi mumkin.Bunday tartib yuqorida ko‘rsatilgan Qonunning 14-moddasida: “Xo‘jalik yurutuvchi subyektlarni ularning xo‘jalik faoliyatini taftish qilish bilan bog‘liq bo‘lmagan xolda tekshirish tegishli nazorat qiluvchi (yong‘inga qarshi,sanitariya,

vetenitariya, energetika nazorati va boshqa) organlar tomonidan qoida tariqasida, bir marta o‘tkaziladigan kompleks tekshiruv davomida amalga oshiriladi”deb belgilangan. Qonun moddalariga asoslanib aytish mumkinki taftish o‘tkazmasdan xam nazorat ishlarini olib boruvchi tarmoq va idoralar mavjud.Bunday tarmoq va idoralar faqat o‘z yo‘nalishi bo‘yicha qabul qilingan, belgilangan, qonun qoidalarga rioya qilinishini nazorat qiladi, demak bu belgilangan qoidalarga rioya qilish xo‘jalik yurituvchi subyektlardagi tovar-moddiy boyliklarni to‘liqligini ta’minlashga qaratilgan. Tarmoqlar ichida taftish nazorat ishlariga to‘g‘riga tashkil qilinishi birinchi navbatda tashkilot faoliyatida amalga oshirilgan xo‘jalik operatsiyalarini belgilangan talablarga mos kelishini amaldagi qonunlar asosida bajarilganligini aniqlashda taftish ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Keyingi yillarda nazorat tizimidagi o‘zgarishlar tufayli auditorlik xizmatidan foydalanish sezilarli darajada ortib bormoqda, lekin bu xizmat turidan foydalanish darajasi yaxshilanib bormaslik taftishdan to‘g‘ri foydalanish uning ta’sir kuchini oshirishga aloxida axamiyat berish maqsadga muvofiqdir.

Respublikamizda qabul qilingan “Xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini davlat tomonidan nazorat qilish to‘g‘risidagi qonunning 4-moddasida:”Xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini davlat tomonidan nazorat qilish quyidagi yo‘llar bilan amalga oshiriladi; tekshirish, shu jumladan taftish, muqobil tekshirish, nazorat tartibida tekshirish; statistika axborotlarini va boshqa axborotlarni taxlil qilish;idora qaramog‘idagi organlarni tekshiruvdan o‘tkazish, asosiy nazorat qilish shakllari deb belgilangan. Ayrim xollarda taftish bilan audit xizmati o‘rtasidagi farq va o‘xshashliklarga to‘g‘ri yondoshmaslik oqibatida turli chalkashliklar kelib chiqmoqda. Bizning nazarimizda taftish bilan audit xizmati o‘rtasidagi asosiy farq yuqoridagi qonunning 9-moddasida.

Keng ma'noda moliyaviy tartibga solishning to'rtta maqsadi bor: (1) iste'molchilar yoki investorlarni himoya qilish; (2) moliya institutlarining to'lov qobiliyati va moliyaviy barqarorligini ta'minlash; (3) moliyaviy bozorlarning samaradorligi va shaffofligini ta'minlash va (4) barqaror moliyaviy tizimni yaratish va saqlashga ko'maklashish. Gudxard (1998) ma'lumotlariga ko'ra, tizim moliya institutlariga uchta asosiy sababga ko'ra tartibga solinishi kerakligini belgilashi ham muhim rol o'ynaydi, ya'ni iste'molchilar huquqlarini himoya qilish, moliyaviy tizimning barqarorligiva samaradorlikni maksimal darajada oshirish.

2007 – 2009 yillardagi global moliyaviy inqiroz megaregulyator haqidagi munozaralar inqiroz boshlanishidan ancha oldin boshlangan bo'lsa-da, moliyaviy tartibga solish bo'yicha munozarani kuchaytirdi. Tarixiy jihatdan, moliyaviy tartibga solish va nazorat institutsional yondashuvga asoslangan bo'lib, unga ko'ra institutlar funktsional yo'nalishlariga ko'ra tartibga solinadi. Shunga qaramay, so'nggi yigirma yil ichida ko'plab rivojlangan iqtisodiyotlarda moliyaviy konglomeratlarning paydo bo'lishiga javoban konsolidatsiyalangan yondashuv qabul qilindi, ularni tartibga solish an'anaviy institutsional yondashuv orqali etarli darajada amalga oshirilmaydi.

Hozirgi vaqtda moliyaviy tartibga solishning eng yaxshi modeli bo'yicha kelishuv mavjud emas va tanlov asosan (1)

institutsional model, (2) konsolidatsiyalangan model, (3) Twin Peaks modeli va (4) gibrid model kabi to'rtta mashhur tizim o'rtasida farq qiladi. Ushbu modellarning har biri o'zining kuchli va zaif tomonlariga ega, ular mamlakat moliya tizimining rivojlanishi va xususiyatlariga va mavjud sharoitlarga qarab namoyon bo'ladi. Aynan shu nuqtai nazardan, Rossiyada tartibga solish tizimi ushbu hujjatda ko'rib chiqiladi.

Maqola quyidagicha tuzilgan. 2-bo'lim moliyaviy tartibga solish nazariyasini taqdim etadi, 3-bo'limda moliyaviy tartibga solish va nazorat qilishning xalqaro amaliyotlari muhokama qilinadi, 4-bo'limda aytilganlar sarhisob qilinadi.

Moliyaviy tartibga solish nazariyasi: Tartibga solishning iqtisodiy nazariyasi birinchi marta Stigler tomonidan 1971 yilda yoritilgan. Stigler siyosiy xulq-atvor tahlili va iqtisodiy tahlilning integratsiyasini ushbu nazariyaning eng muhim elementi deb ta'kidladi. Nazariya evolyutsiyasi ikkita asosiy maktabga, ya'ni ijobiy tartibga solish nazariyalari va tartibga soluvchi tartibga solish nazariyalariga qaratilgan (Joskow, P. L. va Noll, R. G., 1981). Shunday qilib, ushbu nazariyalar tartibga solish quyidagi stsenariylardan birida sodir bo'lishini tushuntiradi:

- hukumat axborot assimetriyasini minimallashtirishni va ishtirokchilarning manfaatlarini uning manfaatlari bilan muvofiqlashtirishni xohlaydi;
- iste'molchilar raqobat mavjud bo'lmagan yoki adolatsiz raqobat mavjud bo'lgan monopol hokimiyatdan himoya qilishni xohlashadi;
- bozor ishtirokchilari (o'yinchilari) raqobatchilardan himoya qilishni xohlashadi;
- bozor ishtirokchilari (o'yinchilari) davlat opportunizmidan himoya qilishni xohlashadi.
- Moliyaviy tartibga solishning asosiy iqtisodiy asoslari shundan iboratki, moliya sohasi faoliyatida, boshqa har qanday kabi, bozor o'yinchilarining kuchlari orqali osonlikcha hal qilinmaydigan har xil tashqi muammolar paydo bo'ladi. Asosiy qiyinchilik shundaki, salbiy natija bo'lgan taqdirda tashqi muammolar ijtimoiy xarajatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bilan birga, ushbu ijtimoiy xarajatlar moliya institutlari, ayniqsa banklar tomonidan qaror qabul qilish oqibatlari bo'lmasligi mumkin. Bunday vaziyatda moliya institutlari ushbu ijtimoiy xarajatlar ushbu muassasa xizmatlari narxiga kiritilganidan ko'ra ko'proq tavakkal qilishga va ko'proq pul sarflashga majbur bo'ladilar. Ijtimoiy xarajatlar masalasi an'anaviy ravishda moliya-bank sohasini tartibga solishda asosiy hisoblanadi (Falkena va boshq., 2001:12). Moliya sanoatining ishlashiga ta'sir qiluvchi tashqi salbiy omillarni baholashda har doim ham muammo mavjud bo'lsa-da, lekin umuman olganda, tartibga soluvchi aralashuv faqat uning aralashuvidan olinadigan foyda xarajatlardan oshib ketgan taqdirdagina oqlanishi mumkin, chunki xarajatlarni foydadan ko'ra hisoblash osonroq bo'ladi.
- Moliya bozorlarini tartibga solishda ikkita asosiy yo'nalish mavjud, ulardan biri tizimli xavf muammosini yumshatadi, ikkinchisi moliya bozorida biznes yuritishni tartibga soladi. Moliyaviy tartibga solishning asosiy maqsadi iste'molchini himoya qilish va bozorda yuqori darajadagi iqtisodiy samaradorlikka erishishdir. Iste'molchini himoya qilish moliya muassasasi mijoz oldidagi

majburiyatlarini bajara olmasa yoki mijoz ushbu muassasa o'z biznesini yuritishidan qoniqmasa paydo bo'ladi.

- Moliyaviy tizim o'zini o'zi ta'minlaganida, u beqaror va muvaffaqiyatsizlikka uchraydi. Jahon banki 2001 yilgi hisobotida 1970-yillarning oxiridan 2000-yilgacha bo'lgan davrda 93 mamlakatda 112 ta tizimli bank inqirozini qayd etdi. Eyxengrin va Bordo (2002) so'nggi paytlarda inqirozlar 1914 yilgacha bo'lganidan ko'ra ko'proq tarqalganligini ta'kidlaydilar. Binobarin, moliyaviy globallashuv davrida moliyaviy inqirozning "tarqalishi" o'sish tendentsiyasiga ega, chunki moliyaviy bozorlar yanada erkin va global bo'lib bormoqda. Shu bilan birga, moliyaviy yoki bank inqirozining uchta asosiy tarkibiy qismi mavjud: (1) rag'batlantirishning past motivatsiyasi; (2) bank ichidagi boshqaruv va nazorat tizimlarining zaiflashishi; (3) tartibga solish funktsiyalari va monitoringining past sifati.
- Moliya sohasini nazorat qilish va tartibga solish banklar va moliya institutlari moliyaviy resurslarni taqdim etishda vositachining roli orqali tizimda alohida mavqega ega ekanligi sababli majburiydir. Bank to'lovlar amalga oshiriladigan muassasa bo'lganligi sababli, bitta bankning ishlamay qolishi boshqa banklarning domino ta'siriga olib kelishi mumkin, natijada salbiy tashqi omilni yo'q qilish oson bo'lmaydi. Banklar har doim ham tashqi salbiy ta'sirlarni bartaraf etish xarajatlarini hisobga olmaydilar, shuning uchun ular ma'lum bir xavf mavjud bo'lmagan muhitda ishlashdan ko'ra ko'proq xavf tug'diradi. Shunday qilib, nazorat va tartibga solishning maqsadi banklardan zaxiralarning qat'iy belgilangan (yuqori) ulushini talab qiladigan salbiy holatlarning oldini olish, shuningdek moliya institutlari va banklar o'z bizneslarini xavf-xatarga katta e'tibor bermasdan olib borishlari mumkin (Davies va Green, 2008). Ushbu dalillar Markaziy banklarning oxirgi chora sifatida kreditor sifatida roli uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Rossiya va xorijiy mamlakatlar tajribasi:

- Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, amalda moliyaviy tartibga solish va nazoratga to'rtta yondashuv mavjud: (1) institutsional model, (2) konsolidatsiyalangan model, (3) Twin Peaks modeli va (4) gibrid / funktsional model.
- Qoida tariqasida, moliya institutlari ushbu masalalarni institutsional yondashuv yordamida hal qilishga moyil bo'lib, unda muvofiqlik va tavakkalchilikni nazorat qilish turli idoralar tomonidan turli xil axborot tizimlaridan foydalangan holda amalga oshiriladi. Natijada, moliya institutlari o'zaro bog'liq bo'lish xavfi va ushbu mustaqil tashkilotlarning barchasini nazorat qilish zarurligiga qaramay, mustaqil ravishda faoliyat va muvofiqlikni nazorat qiladi.
- Aslida, xalqaro moliyaviy guruhlarning kengayishi 1980-yillarning oxirida Evropada tartibga solish va nazorat tuzilmalarini birlashtirish omillaridan biri edi. Konsolidatsiyalangan modelda moliyaviy tartibga solish va nazorat bank, qimmatli qog'ozlar bozori va sug'urta bozorlarini qamrab oladi. Bunday modelning afzalligi uning institutsional yoki gibrid / funktsional yondashuvga xos bo'lgan yurisdiktsiya yo'nalishlari atrofida chalkashlik va nizolarsiz tartibga solish va nazorat qilishning "yagona yo'nalishi" dir (G30 hisoboti, 2008: 14). Biroq, uning

salbiy tomoni shundaki, u megaregulyatorning ishlamay qolish xavfini tug'diradi, bu esa tartibga soluvchi muvofiqlashtirishda muammolarni keltirib chiqaradi.

- Ichki moliyaviy inqirozlardan keyingi davrda Skandinaviya mamlakatlari o'zlarining regulyatorlarini kuchaytirdilar: Norvegiya-1986 yilda, Islandiya va Daniya – 1988 yilda, Shvetsiya – 1991 yilda. Teylor va Flemingning (1999) fikriga ko'ra, yagona tartibga soluvchi organni tashkil etish to'g'risidagi qaror odatda tartibga solish jarayonini yanada samarali qilish maqsadida qabul qilinadi.
- 1998 yil iyun oyida Buyuk Britaniya Markaziy bank bo'lmagan yagona moliyaviy bozorlarni tartibga soluvchi organni yaratishni boshladi. Bank va moliya sektorini nazorat qilish uchun javobgarlik Angliya bankidan yangi tashkil etilgan tashkilotga – moliyaviy xizmatlar idorasiga (FSA) o'tkazildi. 2013 yil oxiridan boshlab FSA tugatilishi munosabati bilan megaregulyator (FSA) funktsiyalari ajratildi. Twin Peaks modeli doirasida nazorat funktsiyalari Angliya banki oldida mas'ul bo'lgan prudensial tartibga solish idorasi (Prudential Regulation Authority) va moliyaviy xulq-atvorni boshqarish uchun mas'ul bo'lgan yangi tashkil etilgan bo'lim (moliyaviy boshqaruv idorasi) o'rtasida bo'linadi.
- Hozirda Buyuk Britaniyada Twin Peaks modeli amalga oshirilayotganiga qaramay, boshqa mamlakatlar ham shunga ergashib, konsolidatsiyalangan nazorat va tartibga solish tizimiga o'tdilar: shu tariqa Avstriya (2002), Belgiya (2004) va Germaniya (2002) ham moliya tizimini nazorat qilish bo'yicha yagona organni tashkil etdi, bu Markaziy bank emas.
- Yana bir konsolidatsiyalangan yondashuv, ammo biroz o'zgartirilgan shaklda – nazorat vakolatlari Markaziy bankda to'planganda, 2003 yilda Irlandiyada, 2006 yilda Chexiya va Slovakiya Respublikalarida qo'llanilgan. Birlashgan organni tashkil etishni qabul qilgan Evropa Ittifoqining yangi a'zolari Estoniya (1999), Latviya (1998), Malta (2002), Vengriya (2000) va Polsha (2006) va Evropadan tashqarida Qozog'iston, Koreya, Rossiya, Yaponiya va boshqa mamlakatlarda yagona tartibga soluvchi organ sifatida Markaziy bankning konsolidatsiyalangan modeli yaratildi.
- Rossiya rivojlanayotgan o'rta daromadli mamlakat sifatida moliyaviy bozorlarni tartibga solish tizimini xalqaro konsolidatsiyalangan nazorat tendentsiyalariga muvofiq isloh qildi. 2013 yil oxiriga kelib, ilgari FSFR tomonidan amalga oshirilgan moliyaviy bozorlarni tartibga solish tizimi Rossiya Federatsiyasi Markaziy bankiga FSFRNI Rossiya bankining moliyaviy bozorlar xizmatiga aylantirish orqali Yuklandi. Shunday qilib, bugungi kunda ushbu xizmat bank va moliya sektorini tartibga soladi, shuningdek sug'urta kompaniyalari va pensiya jamg'armalarini nazorat qiladi.
- Twin Peaks modeli ijtimoiy tartibga solish maqsadlari o'rtasidagi farqlarga asoslanadi va har bir tartibga soluvchi organga o'z maqsadlarini belgilaydi (Teylor, 1995). Ushbu model G30 (2008) hisobotida maqsadlar bo'yicha tartibga solish shakli sifatida belgilangan bo'lib, unda ikkita regulyator o'rtasida tartibga solish funktsiyalari bo'linadi, bunda biri nazoratning xavfsizligi va ishonchliligi funktsiyasini bajaradi, ikkinchisi esa tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishga ixtisoslashgan. Ushbu yondashuv

konsolidatsiyalangan yondashuvning kuchli tomonlarini birlashtirish, shuningdek, nizolarni hal qilishda iste'molchilar huquqlarini himoya qilish, shaffoflik, xavfsizlik va ishonchlilikni ta'minlaydigan choralarni ko'rish uchun mo'ljallangan. Avstraliya, Gollandiya va 2013 yildan beri Buyuk Britaniya Twin Peaks modelidan foydalanadigan kam sonli mamlakatlar qatoriga kiradi. Ushbu modelning afzalliklari Frantsiya, Italiya, Ispaniya va AQSh kabi mamlakatlarda muhokama qilingan.

- Italiyada va Frantsiyada amalga oshiriladigan funktsional yoki gibrid model nazoratni biznesning huquqiy holati bo'yicha taqsimlamaydi, aksincha ma'lum bir tashkilot shug'ullanadigan biznes turi bo'yicha tartibga solishni ushbu tashkilotni uning huquqiy holati to'g'risida ko'rib chiqmasdan amalga oshiradi. Har bir biznes turi uchun o'ziga xos funktsional tartibga solish organi tayinlanishi mumkin. Agar organlar o'rtasida muvofiqlashtirish ta'minlansa, ushbu model yaxshi ishlaydi, ammo u tartibga solinadigan biznes faoliyati turini aniqlashda muvaffaqiyatsiz bo'lishi mumkin. AQSh moliya tizimi gibrid tizimning tavsifiga misol sifatida eng mos keladi, chunki u funktsional va institutsional jihatlarga ega, shuningdek, aniqlash uchun murakkabliklarga ega.biznes tashkilotlari ma'lum bir davlat nazorat muassasasiga. Jadvalda dunyoning ayrim mamlakatlaridagi tartibga solish tuzilmalari haqida umumiy ma'lumot berilgan.

Ba'zi mamlakatlarda tartibga solish tuzilmalarining turlari

Tartibga solish tuzilishining turi	Funktsiyalarni aniqlash	Mamlakatlar
Institutsional model	Kompaniyaning huquqiy tuzilishi regulyatorning nazoratini belgilaydi	Xitoy, Gonkong, Meksika
Konsolidatsiyalangan model	Yagona regulyator barcha moliyaviy sektorlarni nazorat qiladi	Kanada, Germaniya, Norvegiya, Islandiya, Daniya, Shvetsiya, Rossiya, Yaponiya, Qatar, Singapur
Funktsional / gibrid model	Tartibga solish nazorati firma biznesi tomonidan belgilanadi	AQSh, Frantsiya, Italiya, Braziliya, Ispaniya
Twin Peaks Modeli	Tartibga solish nazorati maqsad bilan belgilanadi	Buyuk Britaniya, Avstraliya, Gollandiya

Maschiandaro va Kvintin (2009) ma'lumotlariga ko'ra, 2000-yillarning keng islohotlari boshlanishidan oldin 102 ta ilg'or mamlakatlar o'rtasida moliyaviy tartibga solish va nazorat qilish modellari quyidagicha taqsimlangan: tanlangan mamlakatlarning 35% institutsional modelga amal qilgan; 24% konsolidatsiyalangan model; 2% Twin Peaks modellari (xususan, quyidagi mamlakatlar) Avstraliya va Niderlandiya) va mamlakatlarning 39% gibrid (funktsional) modelni, xususan, AQSh, Frantsiya va Italiya kabi mamlakatlarni

qabul qildilar, bu erda tartibga solish va nazorat tuzilmasini tarix yoki siyosiy iqtisod bilan izohlash mumkin. 1988-2008 yillarda amalga oshirilgan islohotlardan so'ngnamunaning 30% bitta modelni, 33% institutsional modelni, 33% gibrid modelni va 4% Twin Peaks modelini qabul qildi.

Ba'zi mamlakatlarning tizimlari to'rtta yondashuvni aniq ajratib ololmadilar, shuning uchun ularning tartibga solish tizimlarida yuqoridagi to'rtta yondashuvning elementlari mavjud.

Xulosa

Rossiya moliyaviy tartibga solish va nazorat qilish modeli dastlab institutsional modelga muvofiq shakllantirildi, 2013 yil oxirida ushbu model konsolidatsiyalangan modelga aylandi. Konsolidatsiyalangan modelning asosiy printsipi bank va moliya sektorini, shuningdek boshqa bank bo'lmagan moliyaviy xizmatlarning tegishli tarmoqlarini Markaziy bankka tartibga solishdir. Rossiyaning tartibga solish tuzilmasining evolyutsiyasi asosan xalqaro tendentsiyalar va bozor o'zgarishlari bilan bog'liq.

Hokimiyat 1990 yildan beri Evropada modaga aylangan moliyaviy tartibga solishning konsolidatsiyalangan modelini qabul qilgan bo'lsa, 2007-2009 yillardagi global moliyaviy inqiroz ushbu modelning zaif tomonlarini aniqladi. G30 (2008) hisobotida konsolidatsiyalangan model va Twin Peaks modeli eng tejamkor modellar ekanligi ta'kidlangan. Global moliyaviy inqirozdan keyingi davrda konsolidatsiyalangan model muqobil modellar orasida eng samarali model sifatida tan olindi. Ushbu xalqaro tendentsiyalarga muvofiq, Rossiya tartibga solish tuzilishini qisman institutsional modeldan konsolidatsiyalangan modelga o'zgartirdi. Ushbu konsolidatsiyalangan modelga rioya qilgan holda, Rossiyada Rossiya Federatsiyasi Markaziy banki vakili bo'lgan megaregulyator mavjud. Umid qilamanki, ushbu tizim moliya-bank sektorini nazorat qilish va tartibga solish uchun mas'ul bo'lgan turli bo'linmalar o'rtasida muvofiqlashtirish va ma'lumot almashishni kuchaytiradi va tartibga soluvchi nazoratning asosiy maqsadi bo'lgan risklarni boshqarishning yanada mukammal tuzilishini yaratadi.

References:

1. Budget Speech, 2011. National Treasury. 23 February 2011.
2. Cecchietti S. G., 2008. Money, Banking and Financial Markets. 2ndedition. McGraw-Hill Irwin.
3. Cooke P., 1999. The future of financial regulation. The Financial Regulator, Vol. 4, No. 1, London: Central Banking Publications, p. 23.
4. Davies H. and Green, D., 2008. Global Financial Regulation: The essential guide. MPG Books Ltd, Bodmin, Cornwall.
5. Eichengreen B. And Bordo, M., 2002. Crises Now and Then: What Lessons from the Last Era of Globalization. National Bureau of Economics Research. Working Paper 8716.
6. Falkena H; Bamber, R; Llewellyn, D and Store, T., 2001. Financial Regulation in South Africa. 2 nd edition. SA financial sector forum.
7. G30 Report, 2008. The structure of financial supervision: Approaches and challenges in a Global Marketplace. Group of Thirty, Washington D.C. 6 October 2008.

8. Goodhart C., Hartmann, P., Llewellyn, D., Rojas-Suarez and Weisbrod, S., 1998. Financial Regulation: Why, how, and where now? Routledge.
9. Joskow P.L. and Noll R.G., 1981. Regulation in Theory and Practice: An Overview, in Gary Fromm (eds), Studies in Public Regulation (MIT Press, 1981).
10. Masciandaro D. and Quintyn M., 2009. Reforming financial supervision and the role of central banks: a review of global trends, causes and effects (1998-2008). Centre for Economic Policy Research, Policy insight No. 30, February 2009.
11. Mishkin F.S., 2004. The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. 7thedition. Pearson.
12. Stigler G.J., 1971. The Theory of Economic Regulation. Bell Journal of Economics and Management Science, Vol. 2, pp.3-21.
13. Taylor M., 1995. Twin Peaks: A Regulatory Structure for the New Century. London, Centre for the Study of Financial Innovation.
14. Taylor M. and Fleming, A., 1999. Integrated Financial Supervision: Lessons from Northern European Experience. Policy Research Working Paper No. 223 (Washington: World Bank).
15. The Economist, 2006. Economist Intelligence Unit survey, 2006.